

AZ ELSŐ „LENTSÉGI” MAGYAR ÚJSÁG SZERKESZTŐJE: SZÉP FERENC*

KALAPIS ZOLTÁN

A lelkes és ügybuzgó Szép Ferencet a közelgő események heve és ereje arra készíteti, hogy teljes odaadással a szabadságharc szolgálatába lépjen. Előbb az egyház keretében szószólója az ügynek, jóllehet a klérus visszafogottságra, császárhűségeire int, később pedig a még nagyobb nyilvánosság elé lép: 1848 őszén megindítja a nép felvilágosítására szánt hetilapját, a *Honunk Állapotát*, az első vajdasági magyar újságot.

Iványi István leírása szerint (*Szabadka szabad királyi város története, I-II.*, 1886) a város március 18-án értesült arról, hogy a „tüzesvérű ifjúság” kezdeményezésére kitört a forradalom. Azon a napon Spelletics Bódog ügyvéd a polgári kaszinóban népgyűlést hívott össze, és felolvasta a nagy tetszéssel fogadott 12 pontot. A lelkes részvevők Zomborcsevics Ferenc városi főjegyzőt kérték fel, hogy közvetítse kívánságukat a városi tanácsnak: nyilvános közgyűlésen tegye magáévá a márciusi programot. Ezt a közgyűlés már másnap, március 19-én meg is tette. A városháza tornyára kitűzték a nemzeti zászlót, s „a város öregje-apraja sietett a háromszínű kokárdával ékesíteni fel magát”. A sóboltokról és némely céhzászlóról leszedték a kétfejű sast, s helyébe az ország címerét tették.

Katonai intézkedésekre is sor került. A már meglévő önkéntes polgári őrség létszámát – nemzetőrség néven – növelték, lovas őrséggel egészítették ki. „Katonai gyakorlatok, újságolvasás és politikai szívömlengések közt teltek a napok – írja Iványi –, a közhelyek, korcsmák és mulatóhelyek mindig tömve valának . . .”

Szép Ferenc a szabadkai nemzetőrség egyik táborigazgatója lett, de közben ellátta kápláni teendőit is. Így március 25-én, Czurda Béla plébános mellett,

* Részlet a szerzőnek most megjelent „Negyvennyolcnak nagy idejében” című könyvéből

hálaadó istentiszteletet celebrált a Teréz-templom dugig telt boltívei alatt. A tedeumot, némi elhamarkodottsággal, „a nemzeti szabadságnak békés úton történt kivívásáért” tartották.

A látszat ugyanis ezúttal is csalt: a látóhatáron már ott gomolyogtak a sötét viharfelhők. Aki jobban odafigyelt, már láthatta, hogy a bécsi udvar engedelményeit csak a kényszerhelyzet szülte, nem pedig a polgári átalakulás igénye, a szabadságjogok tisztelete. A bajokat módfelett tetézte a megoldatlan nemzetiségi kérdés. Előbb a horvátok adtak hangot nemzeti törekvéseiknek, majd a vajdasági szerbek is írásba foglalták követeléseiket. Egyik sarkalatos posztulátumukat – a szerbek külön nemzetként való elismerését – a március 27-én megtartott újvidéki gyűlésükön fogalmazták meg, és április 8-án felirat formájában átnyújtották az országgyűlésnek. Kossuth az újvidéki gyűlés küldöttségével folytatott tárgyalásai során (április 9.) elutasította követelésüket, azaz nem ismerte el azokat a jogokat a szerbségnek, amelyeket oly nagy hévvel követelt a magyar nemzetnek. Ezzel aztán megnyílt a tragikus félreértések, a még tragikusabb események hosszú sora: a nemzetiségi mozgalmak, a bécsi kamarilla kétszínű politikájának következtében is radikalizálódtak, fegyveres felkelésbe torkolltak, magyarellenés hullámokat vertek. A fonák helyzetet bőségesen kiaknázta a szomszédos Szerbia: önkéntes egységek toborzásával és felfegyverzésével sietett a szerb testvérek megsegítésére, s a Nagy Szerbia jelszava alatt nem is túlságosan burkoltan területi igényekkel lépett fel.

Szabadkán a helyi hatóságok a nemzetőrség létszámának növelésével és felfegyverzésével voltak elfoglalva a nyári és az őszi hónapokban. A honvédszázaljak felállítására, s általában a hadikiadások fedezésére viszont országos gyűjtés indult. Czurda Béla és káplánjai (köztük Szép Ferenc is) május 27-én negyvenhét forintot és négy aranyat adtak a haza megsegítésére. Szabadka lakossága a városháza előtt felállított gyűjtőhelyen adakozott. Június 7-én, a gyűjtés első napján, csaknem két font aranyat, azaz kb. egy kilót, több mint egy mázsza ezüstöt, ezeröttszáz forintot és hatvannyolc aranypénzt adtak át elismervény ellenében, ajándékként pedig háromszázharminchárom forintot és tíz aranyat. Rudics József főispán egymaga harminc font és huszonhat lat ezüstöt (két régi súlymérték, a mintegy félkilónyi fontnak harminckettő része a lat – K. Z. megjegyzése) és hét lat aranyat adott át. Ő ekkor még hivatalban volt, Zombor helyett a biztonságosabb Szabadkán tartózkodott, ősszel mondott le és vonult vissza, amikor már csak a vak nem látta, hogy elkerülhetetlen a bécsi udvarral való szakítás. Ezt ő már nem vállalta . . .

1848 őszén nagyon rosszul állt a magyar szabadságharc ügye, Bácskában és Bánátban különösképp. A kormányzat teljhatalmú kormánybiztosok kinevezésével próbálta kézben tartani a helyzet alakulását – előbb Csernovics Péter és Vukovics Sebő, majd Szentkirályi Mór meg Beöthy Ödön kapott erre

megbízatást –, de a szerb mozgalom terjedését nem tudták megállítani, még a sorkatonaság bevetése sem bizonyult elegendőnek. Egyre több város, egyre nagyobb terület került a felkelők kezére. Ennek arányában nőtt a menekültek száma, akik Szabadka és Szeged tájait szállták meg.

A nemzetiségi összeütközések vad kíméletlenségéről, a falvak felgyújtásáról, az emberek felkoncolásáról sötét rémhírek keltek szárnyra, amelyeknek valóságalapja azonban sajnos a legtöbb esetben beigazolódott, olykor a tény még hajmeresztőbb is volt a mendemondánál.

Nos, ezeknek a mindenfajta híreknek némi ellensúlyozására, a megrémült lakosság megnyugtatására és a megrendült bizalom helyreállítására a városi közgyűlés 1848. november 14-ei ülésén elrendelte, hogy a papok rendszeresen tájékoztassák a hívőket a való eseményekről.

Szép Ferenc azonban ennél egy lépéssel tovább ment.

„Hogy a célt biztosabban elérje – írja Iványi István városmonográfiájában –, és szavát azok is meghallhassák, akik ily zavaros időkben különböző okokból templomba nem járhattak: elhatározta Szép Ferenc káplán, hogy időhöz nem kötött röpívekben is oktatja és felvilágosítja a népet. Ezen első szabadkai lapok címe volt: »Honunk Állapota, A nép felvilágosítására«. Az első szám nov. 27-én jelent meg négyrétű 2 levél terjedelemben, további számok dec. 7., 15., 22. és 1849. jan. 8-án. Több számot nem ismerek. Ezekben az akkori állapotok genesisét és a helyzetet s harctéri híreket közöl igen rövid, velős és kemény nyelven, az akkor szokott heveséssel.”

Ennyit mond Szabadka történésze a lapról, s nagyon sokáig csak ennyit is tudtak róla a kutatók. Sőt kevesebbet, mert a fenti idézetből mintha sejlene, hogy ő még látta a példányokat, bele is lapozott, s így megállapíthatta, hogy kemény nyelven íródott, az akkor szokott heveséssel fogalmazódott. Kolozsi Tibor 1973. évi sajtótörténetében viszont már azt közli, hogy „nem maradt fenn egy példánya sem”. Busa Margit még az 1986. évi sajtóbibliográfiájában is lakonikusan fogalmaz: „Nem található”, holott Magyar László 1979-ben már publikálta, hogy az egyik számot megtalálta a budapesti Országos Levéltárban (*Magyar Szó*, 1979. november 10.).

Koluntsits István szabadkai polgármester 1848. december 22-én értesítette a belügyminisztériumot, hogy Bittermann Károly könyvnyomdájában, Szép Ferenc szerkesztésében, félvnyi terjedelemben, *Honunk Állapota* címmel egy „december hó elejétől megjelenő röp ív kiadatni szokott”. A polgármester jelentésének végén még fontosnak tartotta megjegyezni, hogy a tartalmas és olcsó lapban közölt tudósítások (a lap ára négy krajcár) „a nép jó hangulatára igen hasznos hatásúak”.

Nos, a *Honunk Állapotának* egy példány 130 éven át lappangott a polgármesteri jelentés mellékleteként, erre bukkant rá búvárkodás közben Magyar László, s tette közkinccsé.

Elsőrendű sajtótörténeti felfedezés volt ez, a megtalált példány a százötven éves vajdasági magyar sajtó fontos dokumentuma.

Az általános magyar sajtótörténet számára már nem annyira jelentős: egy lap a sok közül, amelyek a „negyvennyolcnak nagy idejében” gomba módra elszaporodtak, de amelyet mégis említésre méltó kezdeményezésként jegyez a magyar sajtótörténet (*A magyar sajtó története, 1848–1867*, II/1., 1985).

A szabadságharc alig másfél esztendeje alatt megsokasodtak a kiadványok. Ez részben a kivívott sajtószabadság következménye volt (a márciusi 12. pont első helyen követelte a cenzúra eltörlését, Petőfi március 15-én, éjjel írta naplójába: „Ma született a magyar szabadság, mert ma esett le a sajtóról a bilincs . . . vagy van olyan együgyű, ki azt képzeli, hogy szabad sajtó nélkül lehet bármely nemzetnek szabadsága?!”), részben a megnövekedett információéhség csillapítására, az igények kielégítésére jöttek létre.

„Amíg 1848 márciusa előtt – írja Fülöp Géza (*Sajtótörténet, sajtóismeret*, 1975) – összesen 33 magyar, 19 német, 3 román, 2 szlovák és 2 szerb nyelvű lap jelent meg Magyarországon, összesen tehát 59, addig 1848-ban és később 32 magyar, 43 német, 3 román, 5 szlovák, 2 szerb és 1 horvát, azaz összesen 86 új időszakai sajtótermék csatlakozott a meglévő 59-hez.”

Az új lapok általában rövid életűek voltak, mint a *Honunk Állapota* is, a hadihelyzet alakulásának függvényeként kezelhetjük őket, de az előbb idézett szerző is leszögezi, hogy „a forradalom igazi hangja és szelleme az újonnan alakult forradalmi lapokban hódított teret, és ezek szervezték az olvasókat a forradalmi vívmányok elfogadására, majd a szabadságharcra”.

A Ferenczy József-féle sajtótörténet megállapítja ugyan, hogy ezek a lapok nem voltak olyan rangosak, mint a vezető vidéki újságok (*Alföldi Hírlap*, Debrecen; *Brassói Lapok*, Arad; *Kolozsvári Híradó*, *Tiszavidéki Újság*, Szeged; *Szegedi Hírlap*, *Székegy Hírmondó*, Kézdivásárhely), de azért jelentőségük vitathatatlan. „A főváros példáját követte a vidék is – írja Ferenczy József (*A magyar hírlapirodalom története*, 1887) –, és az ország minden részében támadtak lapok, melyek, ha önálló irányt és nézetet nem követtek is, variálták a fővárosi lapok hangját, terjesztették a közérzést és a közhangulatot, s velük kapcsolatban az olvasási kedvet és többé-kevésbé a magyarosodást. Helyi érdekről akkor nemigen volt szó, mert az ország, a haza közérdeke elnyomott minden más partikuláris érdeket, így a vidéki közlönnyöknek is egészen más feladatuk volt, mint békés, csendes időkben, midőn egy-egy megye vagy város érdekei képviselőjében fontos hivatást teljesítettek.”

A Ferenczy által rajzolt képbe szépen beilleszthető a *Honunk Állapota* is. A négyoldalas, kisméretű újság egyetlen ismert példányának első oldalán „nagy fontosságú két hírt” közöl.

Az egyik arról tájékoztat, hogy Ferdinánd császár és király lemondott trónjáról Ferenc József javára. „De azért még nem királyunk ám – írja a *Honunk Állapota*, azaz Szép Ferenc, mivelhogy a lap alcíme így pontosít: »A nép felvilágosítására ismerteti Szép Ferencz« –, mert nem oda Buda, kettőn áll a vásár, és mi nem vagyunk barmok, hogy csak úgy árulgassanak bennünket. Azért az országgyűlés a lemondást el nem fogadta (kiemelés Szép Ferencről – K. Z. megjegyzése), és haza árulási bűn alatt meg is tiltotta, hogy senki sem merészeljen engedelmeskedni ezen gyermeknek . . . Ugyanis a magyar nemzetnek fő joga az, hogy csak azon királynak tartozik engedelmeskedni, kit Sz. István koronájával meg koronázott.”

A másik hírül adja, hogy István herceg, a volt nádor és királyi helytartó „megcsalta és elárulta hazánkat”. Ő volt ugyanis „az első, ki a királynak titokban azt tanácsolta, hogy ez az ország népeit egymás között öszve veszesse, és föllázítani engedje. És miután a lázadás kitört, megszökött. De még akkor sem tudtuk gazságát; hanem most egy elfogott levélből, melyet az Országgyűlés megvizsgált kisült, hogy ő csak azért lett királyi helytartóvá, hogy így könnyebben elárulhassa szabadságunkat. Átok szálljon fejére!”

A két belső oldalon Felvilágosító szózat címmel az itteni magyarok legfájdóbb kérdésével, a szerb felkelés okaival, keletkezésének rugóival foglalkozik egy történelmi visszapillantás tükrében. A szerbek 1690-es letelepedésével kezd eszme-futtatását, amikor Arsen Čarnojević pátriárka vezetésével, a török üldözések elől menekülve, megszállták a Duna–Tisza közét, meg Szerémséget és a Temesköz egy részét, azaz az ő magyaráztatuk szerint visszatértek azokra a területekre, amelyek „az ő ősi vagyonuk, s apjaik a magyarok által törvénytelenül szorítottak ki belőle”. A király körüli „ármányos gaz cimboraság” ezt a lappangó kérdést hozta előtérbe 1848-ban, s „oda veté a viszálykodás gyújtó kanoczát a békés egyetértés közé”. Az udvar ugyanis Josip Rajačić karlócai érseknek a pátriárkai címet helyezte kilátásba, meg „önálló”, közvetlenül Bécs alá tartozó Szerb Vajdaságot, amennyiben a szerbek a Habsburgok oldalára állnak, illetve a magyarok ellen fordulnak.

„Így ütött ki ezen gyalázatos lázadás” – írja cikkében Szép Ferenc.

A lap a negyedik oldalán harctéri híreket közöl, meg egy helyi érdekű tudósítást is. Ebben tájékoztatja a polgárokat, hogy Jozics Boldizsár lemondott főkapitányi tisztéről, s helyére a városi közgyűlés „a polgárság bizodalmaival bíró Fő ügyvédet, Lénárd Máté urat választá”.

Iványi István szerint ez a negyvennyolcas lap „elszigetelten áll, minden folytatás nélkül”. Valóban, a *Honunk Állapota* után egy nagy úr keletkezett, az

utána következő szabadkai magyar újság majd csak 1871-ben jelenik meg *Bácska* címmel, Radits György gimnáziumi tanár szerkesztésében. A maga korában azonban nem volt egészen társtalan, mert még egy-egy szerb és német lap is megjelent.

1848. április 18-án a sajtótörvény előírásai értelmében Konstantin Bogdanović (Bobdanovich) bejelentette, hogy *Vjestnik* (Hírnök) címmel lapot indít. Előbb Pesten jelent meg, majd Újvidéken, Karlócán és Zimonyban. Karlócán Jakov Ignjatović szentendrej szerb író szerkesztette a lapot, de amikor rádöbent, hogy Rajačić és hívei Magyarország ellen lépnek fel, faképnél hagyta őket. A lap 1849-ben a *Vjestnik vojvodstva srpske* (A Szerb Vajdaság Hírnöke) címet vette fel.

1849 augusztusában, a szabadságharc végnapjaiban, Pancsován Pleitz F. Pál Becskerekéről idemenekített nyomdagépein egy német nyelvű napilap jelent meg *Südüngarische Grenzbote* címmel, a kalandos életű, később az osztrák kormány szolgálatába állt Zerffy Gusztáv szerkesztésében. Mindössze 7–8 száma jelent meg, eddig egy példánya sem került elő. Történetét Németh Ferenc írta meg (A szabadságharc szolgálatában, *Magyar Szó*, 1995. március 15.).

A *Honunk Állapota* is olyan rövid életű, mint ez a német nyelvű napilap: az 5. szám után, január 5-én vagy 8-án megszűnt. Szalády Antal bibliográfus (*A magyar hírlapirodalom statisztikája 1780-tól 1880-ig*, 1884) ugyan heti megjelenéséről és tíz számról tud („Megjelent hetente egyszer, pénteken, egy fél kis íven, 4 rét . . . keletkezett 1848. november 3-án. Megszűnt 1849. január 5-én a 10. számmal”), de a megtalált példány Iványi István adatait valószínűsíti, azaz, hogy nem rendszeresen megjelenő hetilap volt, hanem „időhöz nem kötött” időszak kiadvány. A megtalált példány oldalszámozásából is látni (a 3. szám oldalszámai: 9, 10, 11, 12), hogy előtte még csak két, egyenként négy-négy oldalas szám jelenhetett meg. A megjelenés dátuma pedig, tudjuk, 1848. december 15.

Ha Szalády adatait vizsgálat alá vetjük, azt kell látnunk, hogy nála a harmadik szám megjelenési napja november 17-ére esik. A számadás egyszerű: ha az első szám november 3-án került az olvasók elé, és ha a *Honunk Állapota* valóban hetente jelent meg, akkor a második számnak november 10-én, a harmadiknak pedig november 17-én kellett volna elhagynia a nyomdát.

A megtalált példány viszont mást mutat: a megjelenés napja nem november 17, hanem december 15, azaz ellentmond Szalády állításának, Iványiét viszont alátámasztja, megbízhatóságát módfelett megnöveli.

A lap megszűnésének dátuma a két szerzőnél megközelítőleg azonos: Szalády szerint az utolsó szám 1849. január 5-én jelent meg, Iványi szerint pedig január 8-án.

A lap megszűnésének okát azonban annál nagyobb biztonsággal meg lehet állapítani.

A magyar szabadságharc ügye 1849 legelején rosszra fordult, semmi jót nem ígért. A kormány, az osztrák hadak elől menekülve, Debrecenbe tette át székhelyét. Január 5-én Windischgraetz csapatai bevonultak a kiürített Pestre és Budára. A kialakult helyzet megkövetelte az ország haderejének összpontosítását, ennek a felismerésnek következményeként, egy január 12-ei kormánydöntés értelmében, Damjanich János bánsági hadosztálya megkezdte Torontál és Temes megye kiürítését, s Debrecen felé vette az irányt, Vécsey Károly bácskai hadosztálya pedig január 20-án elhagyta verbászi táborát, s Szegedre tette át székhelyét.

Bácska és Bánát, a reguláris had kivonulása után, csaknem teljesen védelem nélkül maradt, különösen a bánsági helyzet volt sötét és vigasztalan. Szabadkának és Észak-Bácskának Szeged közelsége és a városba hátrahagyott két zászlóalj gyalogság és a harmadfél század huszárság adott némi biztonságot.

A kivonulás után a szerb felkelők azonnal bevették a verbászi tábort, s hozzáfogtak a kiürített területek megszállásához, illetve az ő szóhasználatuk szerint, „felszabadításához”.

„Becse, Ada, Zenta, Kanizsa magyar lakossága is – írja Iványi István –, a januáriusi zord időben futott – menekült, és helységről-helysésre, mint hömpölygő hógomoly, mindjobban szaporodott, legtöbbszörre a puszta életen kívül alig mentvén meg valamit . . .”

Szabadka vész helyzetbe került. A városi tanács január 27-én az Országos Honvédelmi Bizottmánytól újabb katonai egységeket kért, közben arról is tájékoztatta a legfelsőbb katonai szervet, hogy „Bács megyének legszebb és legnagyobb része oda van már . . . Szabadka áll még egy pár magyar faluval Szeged szegletjéből . . .”

Szabadka azonban nem ült ölbe tett kézzel: a városi előljáróság már január derekán általános népfelkelést rendelt el, mégpedig Bezerédi Miklós alezre-desnek, a megyei nemzetőrség parancsnokának és Végh Bertalan őrnagynak, a Bács megyei lovas nemzetőrség kommandánsának felügyelete alatt. A város főbb bejáratait sáncokkal zárták el, az egyes utcákat pedig fatörzsekkel eltorlaszolták.

Támogatást kértek a szomszédos vármegyéktől is, a segély csakhamar minden oldalról érkezett: Kiskőrösről ötszáz, Fajszról százhatvan, Uszódról negyven nemzetőr jött, de „tetemes erők” voltak útban Halasról, Kalocsáról, Kecskemétről, Kiskunfélegyházáról, Szegedről . . .

Mindent összevetve, mintegy tízezer rosszul kiképzett és felszerelt nemzetőr, és kevés számú sorkatonaság védelmezte Szabadkát és környékét.

Ebből a kis áttekintésből alighanem kitetszik, hogy a helyzet nem volt éppen a legalkalmasabb a lapkiadásra – a felkelők támadása minden pillanatban várható volt –, meg aztán a szerkesztő maga is tábori lelkészként szolgált. Pedig ekkor is nagyon kellett volna a lap, hogy tájékoztasson, mozgósítson, buzdítson . . .

A felkelők március legelején már Bajmok alatt táboroztak, s elérkezettnek vélték az időt az általános támadásra. A fenyegető veszély láttán a szegedi hadosztály parancsnoksága Gaál László alezredest bízta meg Szabadka védelmével, aki március 4-én át is vette a vezérletet. A rendelkezésre álló mozgó erőkkel – pár száz honvéddel és harcba kész nemzetőrrel, két hatfontos ágyúval – az ellenség irányába indult, s csakhamar farkasszemet nézett a felkelőkkel a kaponyai csárdánál. Időközben segítséget is kért Szegedről, amely március 4-éről 5-ére virradó reggel meg is érkezett Szabadkára: az 5. honvéd zászlóalj előfogatokkal, 7–8 órai kocsizás után negyedórás pihenőt tartott a városban, majd a frontra ment. A frissen érkezett erőkkel, meg az újabb csapatrészek további összevonásával mintegy háromezer katona és öt löveg állt Gaál alezredest parancsnoksága alatt. A nemzetőrség mintegy 7000–8000 főnyi állománya, második vonalként, a külvárosi negyedekben foglalt állást.

A mozgó sereggel szemben álló felkelők létszáma 4000–5000 lehetett, s tizenhárom ágyúval rendelkeztek, köztük egy Csicso nevű (szerbül: Čiča, azaz öregapó) üteggel is. A lövegek mindkét részen három- és hatfontosak voltak, a Csicso tizenhat fontos.

Gaál alezredest a helyszínen látta, hogy a túlerőben levő ellenség még jól meg is erősítette magát a dombos-dombos, helyenként lápos, nádas terepen, onnan kifüstölni őket csak nagyobb erőkkel lehetne, akkor is sok nehézséggel. Ezért cselhez folyamodott. Amikor a csatározások megkezdődtek, kivonta csapatait a tűzéréség lőtávolsága alól. „A manőver sikerült – írja Olchváry Ödön hadtörténész (*A magyar függetlenségi harc 1848–1849-ben a Délvidéken*, 1902) – a szerbek a honvédzászlóalj visszavonulását hátrálásnak vették, s csapataikat és lövegeiket a kaponyai csárda hídján átszállítva, a már említett uralgó dombvonulaton – a bajmok–szabadkai utat követőleg – foglaltak állást.” Ez a terep azonban sokkal kedvezőtlenebb volt számukra, itt érte őket a honvéd zászlóalj erélyes, átkarolással veszélyeztető ellentámadása. A visszaszorított felkelők hadrendje a tavankúti érnél és a kaponyai csárdánál levő hídnál teljesen felbomlott, a tüzérek is ütegeiket hátrahagyva futásnak eredtek, a honvédek még a legendás, ijesztően döngő Csicso löveget is zsákmányul ejtették. A huszárok délután négy-öt óráig üldözték a határőrezredekben toborzott felkelőket, majd a győztes csapatok az éjjeli órákban visszatértek Szabadkára.

A kaponyai csata után fellélegzett a város. Hogy a közvetlen veszélynek vége, annak volt még egy másik jele is: Szép Ferenc újra munkába lendült, s

1849 márciusában beindította újabb hetilapját, vagy inkább röpvét – a nyelvhasználata még röpke írásnak, repülő irománykának is nevezte –, amelynek címe *Közlöny Kivonata*, alcíme pedig A laphiányok potlására volt. Mint címe is sugallja, a *Közlöny* nevű hivatalos kormánylap harctéri és országgyűlési tudósításait vette át és terjesztette – egy lap két oldalára nyomtatott, plakát-szerű alakban.

„A hírlapok hiánya e vidéken az által pótoltatik – írja a *Közlöny* is 1849. március 24-én a szabadkai harcokról szóló beszámolójában –, hogy a *Közlöny*-ben megjelent cikkek érdekesebbjei Szabadkán számos példányokban ki-nyomtatván, közzé tétetnek, s a lap mérsékelt áron adatik el.”

Szabadka nyilván Kossuth utasításának szellemében cselekedett, aki egyik leiratában írja: „Általában ohajtanám, tétetnétek intézkedések, hogy a *Közlöny* minél nagyobb számban keringjen, ingyen bár, a nép között; s erre a postán kívül is minden eszköz felhasználtassék.” Rendelkezését azzal indokolta, hogy az ország nagy területei nem jutnak újsághoz, azaz információhoz, s e miatt „egészen elszigetelten, egész csüggedésben élnek”.

A *Közlöny Kivonata*nak egy példánya sem maradt fenn, így aztán nehéz bármit is mondani arról, hogy mettől meddig jelent meg, a bibliográfusok is eltérő adatokat közölnek.

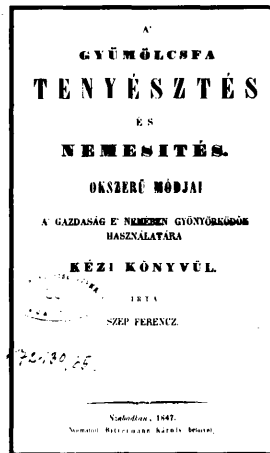
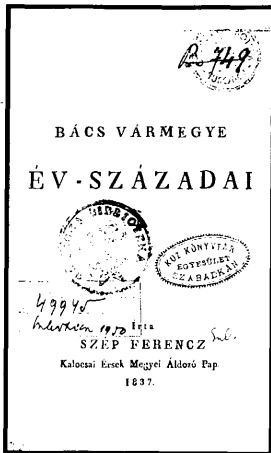
Szalády szerint „megjelent hetenként egyszer . . . keletkezett 1849. március 1-én. Megszűnt 1849-ben az 5. számmal”, azaz április elején.

Iványi István, Szabadka monográfusa viszont azt írja, hogy a *Közlöny Kivonata* még áprilisban, sőt május elején is megjelent, amikor is átvette a hivatalos kormánylapból az április 14-én meghozott országgyűlési függetlenségi nyilatkozatot. „ . . . A városi tanács – írja – apr. 14–28-ig a *Közlöny*ből az apr. 14-ki országgyűlés lefolyását külön lenyomatokban kiosztotta. A máj. 1-én tartott városi közgyűlés pedig a függetlenségi nyilatkozatot és a Habsburg–Lotharingeni »áruló háznak száműzetését« közörmömmel és lelkes éljenzések között egész terjedelemben felolvastatván s meghirdetvén, ezer példányban kinyomatni és a nép között elterjeszteni rendelte . . .”

Nem állíthatjuk, hogy Szép Ferenc ott volt-e a városi tanács közgyűlésén – bizonyára nem mulasztotta el ezt a nagy eseményt –, de azt feljegyezték róla, hogy a szabadkai Teréz-templomban, a szószékről, ő jelentette be a Habsburg-ház trónfosztását, s olvasta fel, mondatról mondatra, a függetlenségi nyilatkozatot.

Minden jel arra mutat tehát, hogy a *Közlöny Kivonata* huzamosabb ideig jelent meg – márciusban és áprilisban, részben május elején is –, úgyhogy feltehetően mintegy tíz száma hagyta el Bittermann Károly nyomdáját.

Busa Margit idézett bibliográfiájában a *Közlöny Kivonata*nak megjelenését 1848. március 17-e és október 8-a közé helyezte. Ez az utóbbi nyilvánvaló

Szép Ferenc négy munkája: *Bács vármegye év-századai* (1837), *Katolikus katekizmus* (1846?) *Szabadkai Naptár az 1847. évre* (1846), *A gyümölcsfa tenyésztés és nemesítés okszerű módjai* (1847)

sajtóhiba vagy tévedés. Ramberg Ervin lovassági ezredes 1849. július 30-án ugyanis bevonult Szabadkára a III. császári hadtest némely egységeinek élén, s egy ilyen „fölforgató” röpirat megjelenését és terjesztését nyilván nem tűrte volna meg, meg aztán „harangozni” már azért sem lehetett, mert a *Közlöny*, a kormány hivatalos lapja is megszűnt 1849. augusztus 11-én, tehát nem is volt honnan átvenni a tudósításokat.

Busa Margitnak a *Közlöny Kivonatára* vonatkozó többi közlése is pontatlan. Lelőhelyként a debreceni Református Teológiai Egyetem szakkönyvtárát, a sárospataki Tiszáninneri Református Egyházkerület könyvtárát és a kolozsvári egyetemi könyvtár Apor Gyűjteményét jelölte meg, de ezekben a könyvtárakban vagy „nyoma veszett” (Sárospatak), vagy a *Közlöny* helyi átvételéről van szó (Debrecen), s nem a szabadkaiak kiadványáról.

A *Közlöny Kivonatának* ez idáig tehát egy példánya sem került elő, ami végső soron nem is csoda, mert a bukás után, a Bach korszakban súlyos börtönbüntetés járt annak, akinél „lázító” kiadványt találtak. Az viszont kész csoda lesz, ha a véletlen folytán, valamelyik iratköteg mélyéről, mégis előkerül egy példánya.

Szép Ferenc, az ügybuzgó szerkesztő és lapkiadó 1849 májusában, a szabadkai nemzetőrök tábori lelkészeként csatlakozott Perczel Mór honvédtábornok hadosztályához – hat zászlóalja és hat lovasszázada hatezer katonából és hatszáz huszárból állt –, amely a tavaszi hadjárat során Bácska és Bánát nagyobbik részéből kiüzte a szerb felkelőket. Szép Ferencről annyit tudunk, hogy május végén a jól megerősített Titelt sikertelenül ostromló csapatoknál teljesített szolgálatot. Id. Váli Béla (a színház- és irodalomtörténész apja), az 1875-ben, *Elmúlt idők* címmel írt, közöletlen visszaemlékezésében tesz róla említést (Szentgyörgyi István nyugalmazott szabadkai könyvtáros és bibliográfus szíves közlése): „Ismét Mosurin alá mentünk (Mošorin, illetve Mozsor – K. Z. megjegyzése), Titelt ostromolni, hol több hetekig haszontalanul ágyúztuk egymást, minden 2. nap ostrom volt, de nem volt sikere, egy nap elesett 4 (katona) csak a mi zászlóaljunkból, ezeket, midőn eltemettük őket, T. Szép Ferenc tábori papunk bucsuztatta el, és az egész táborunk megesküdött, hogy a négy elesett bajtársokért bosszút fog állani.”

További, életének csaknem egy évig tartó időszakát nem ismerjük, azt sem tudjuk, hol érte a szabadságharc bukása, hogy vészelte át a lesújtó és keserű napokat, a megaláztatás és az üldöztetés hónapjait, amikor a szabadságharc híveit rendre összefogdosták, és a temesvári haditörvényszék elé állították.

Az első híradást a kalocsai levéltár nyújtja róla, a 48-as papok iratcsomója, amelyben az egyik rá vonatkozó dokumentumból kilálglik, hogy a kalocsai érsek 1850. június 4-én négy hónapi penitenciára ítélte. A megszabott olvasmányokkal és imádságokkal telítődelt, hosszú vezeklést a szemináriumhoz

tartozó papi fenyítőházban volt köteles letölteni. (Bárth János etnográfus és muzeológus szíves közlése.)

A klérus, azaz a katolikus egyház vezetői a kezdettől fogva szembehelekedtek a magyar szabadságharcral, olykor még nyíltan izgattak is az első magyar kormány ellen. Ellenséges érzületüket elsősorban a feudális jogok felfüggesztése, a 400 000 holdnyi egyházi vagyon további sorsa váltotta ki. „Ha a nemzetgyűlés e jószágot a püspököktől elveszi – írja az Arany János és Vas Gereben szerkesztésében megjelenő *Nép Barátja* című újság 1848 júliusában –, nem tesz igazságtalanságot, noha az a főtisztelendő püspököknek rosszul fog esni.”

Az új kormányzat a vallásfelekezetek teljes egyenjogúságát is támogatta, ami szintén fájóan érintette a katolikus egyházat, mivel eddig a privilegizált államvallás szerepét töltötte be.

A főpapok, e mellett, minden eszközzel igyekeztek megakadályozni, hogy a katolikus papok beálljanak a honvédségbe vagy a nemzetőrségbe, sőt még a kokárda viselésétől is tiltották őket. Amikor Windischgraetz 1849 januárjában megszállta Budát és Pestet, a magyarországi katolikus püspöki kar többsége pástorlevelet adott ki, amelyben felhívta a hívőket, hogy támogassák a császári sereget. A hívők és a papok nagy többsége azonban elvetette a klérus felhívását, s szívvel-lélekkel a szabadságharc mellé állt.

Amikor bekövetkezett a bukás, a katolikus egyházban megindult a purifikálás, azaz a tisztogatás és megtorlás, az egyházi követelmények szigorú alkalmazása. Ennek szellemét Scitovszky János bíboros, esztergomi érsek fejezte ki legjobban, amikor felhívta az egyházi vezetőket, adjanak jelentést azokról a papokról, „kik teljes szabadságban lévén, a felkelők lázító felszólításait, rendeleteiket kihirdették, ellenben a törvényes fejédelem hirdeteményeit mellőzve, vagy éppen fölkelésre izgatva, sőt személyesen is fegyvert ragadva, a fölségsértés bűnébe keveredtek”.

Hát bizony ez a kép pontosan ráillett Szép Ferencünkre is. Mielőtt feladta volna magát az egyházi hatóságoknak, bujdosott egy sort, nem tudni, hogy hol. A bujkálás hónapjairól ezeket a bűnbánó sorokat írta az érsekhez intézett egyik kérvényében: „. . . már a lefolyt télen (1850 teléről van szó – K. Z. megjegyzése) önönmagamat kárhoztatva, a legszorosabb elzárkózásra, négy teljes hónapon át, fordítottam időmet, önmagamba szállás, s azon istenes gyakorlatokra, melyeket a szomorú magány enged . . .”

Szegény Szép Ferenc, a bukás ténye teljesen megtörte, önmarcangolásra készítette. Választhatta volna persze a polgári életet, esetleg az emigrációt, de ehhez, úgy látszik, nem volt ereje. A nehezebb sors jutott neki osztályrészul: a megaláztatás, a vezeklés . . .

Már két hónapja volt foglya a papi fenyítőháznak, amikor 1850. július 25-én „a legmélyebb fiúi alázatossággal és szentelt kezének csokolása mellett” tollat ragadott, és levélben kérte az érseket, hogy tekintsen el büntetésének további letöltésétől, helyezze vissza kápláni hivatalába.

„Ámbár kiszabott időm még letöltve nincsen – írja esedezve –, de mivel nemcsak megerősödve érzem lelkemet, hanem egyszersmind kebelemben a legforróbb s legtisztább vágy is keletkezett Szent hivatalombani munkálkodásra . . .”

Az egyház az „emberi gyarlóság és a visszas körülmények hatalma által botlásra vezetett fiá”-nak megbocsátott, visszahelyezte káplánnak, de helyét nem foglalhatta el, mert szabadulása után, egy „fogóbér” reményében tett feljelentés alapján a császári hatóságok letartóztatták, s Temesvárra kísérték vizsgálati fogságba, ahol a kalocsai papi fenyítőházhoz képest embertelenebb körülmények közé került.

Ekkor, nem sokkal a bukás után, komisz világ volt Magyarországon. Bach birodalmi belügyminiszter volt ennek a korszaknak a névadója, de nem maradt el mögötte Johann Kempen, a csendőrség feje sem, akinek az volt a dolga, hogy a „nyakas” parasztot, a „rebellis” urat megtörje, birodalmi alattvalóvá tegye. Nem kímélte a plébános urakat sem. Szabad György történész szerint „soha addig Magyarországon annyi katolikus papot nem vetettek fogságba haladó törekvéseik miatt, mint az önkényuralmi rendszer idején” (*Magyarország története 1848–1890*, Budapest, 1979).

A császári bürokrácia – a korabeli nyelvhasználat szerint: hyper bürokratizmus – málmái lassan öröltek, ennek folytán Szép Ferenc csaknem egy álló esztendeig raboskodott. Az eljárást 1851. szeptember 22-én fejezték be, amikor is hivatalosan, azaz írásban közölték vele, hogy tisztázta magát, s nincs törvényes akadálya, hogy elfoglalhassa lelkipásztori hivatalát.

Felborult lelki egysúllyal, súlyos szívbántalmakkal tért haza a VI. körben levő, 3736. számot viselő szerény hajlékába. Anyja szegényes, de szerető gondoskodása állítja lábba, az adventi hetekben már ő vezette a Teréz-templomban az ájtatosságokat: betlehemjáró csoportokat indít, szentbeszédet tart az örök szeretetről, nagy áhitattal éneкли híveivel együtt, hogy Hozsanna neked, szent karácsony. Az igazi testi-lelki megnyugvást majd csak a tavasz hozta meg, amikor újra gondozásba vehette elhanyagolt gyümölcsösét, s megkezdhetette a gazdálkodást a tompai pusztán levő, a várostól haszonbérbe vett, tízláncnyi nagyságú, 150-es szám alatt bevezetett parcellán.

Néhány év múlva már elég erősnek érezte magát, s 1854-ben megpályázta a Szent Teréz-templom plébánosi posztját. A választást április 17-én bonyolították le, a városi tanács pedig április 19-én már értesítette a kalocsai érsekséget, hogy „a feljogosított többség által Szép Ferenc káplán megválasztatott” plébánosnak . . .